

• єдиний злочинний результат досягається спільними зусиллями всіх співучасників, незалежно від ролі, яку кожен з них виконував у злочині;

• між діями співучасників всіх разом і кожного окремо і єдиним злочинним результатом існує певний об'єктивний зв'язок. Він визначається тим, що кожен із співучасників вкладає свої зусилля у досягнення загального спільного злочинного результату, безпосередньо власним діянням чи створює для цього необхідні у даній обстановці умови.

Суб'єктивні ознаки співучасті передбачають наявність умисної вини у кожного із співучасників. Зміст умислу має свою специфіку. Особа усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій, а також суспільну небезпеку діяння принаймні ще однієї особи; усвідомлює зв'язок між власним діянням і діянням принаймні ще однієї особи; іншими словами, співучасник повинен бути проінформований про злочинні наміри інших.

Виходячи з умисного характеру вини співучасників, можна зробити висновок, що для співучасті необхідна взаємна обізнаність співучасників про участь кожного у скоєнні злочину. Вольовий момент умислу окремого співучасника при вчиненні злочину з матеріальним складом визначається, перш за все, у бажанні настання суспільно небезпечних наслідків. Якщо ж у співучасті вчиняється злочин з формальним складом, то вольовий момент умислу виражається лише у бажанні поєднати власне діяння з відповідним діянням іншого. Об'єктивні і суб'єктивні ознаки як властивості будь-якого явища в тому числі і співучасті як форми злочинної діяльності, утворюють єдність і розглядати їх ізольовано, у відриві одних і інших, неможливо.

Суть співучасті становить взаємодія співучасників злочину. З об'єктивної сторони зв'язок співучасників полягає у спільній злочинній діяльності декількох осіб, а з суб'єктивної сторони – в умисній участі кожного із них у вчиненні злочину. Завдяки цьому об'єктивні і суб'єктивні сторони співучасті не тільки знаходяться у нерозривній єдності, але й визначають одна одну.

Вищевказані ознаки, що утворюють зміст співучасті є загальними, тобто такими, що характеризують будь-який прояв співучасті і є основою визначення будь-якої її форми. Відповідно кожна окрема форма співучасті, виділена у кримінальному законі, у змістовному її наповненні характеризується, окрім наведених, певними додатковими ознаками. Наприклад, при вчиненні злочину групою осіб (ч.1 ст. 28 КК України) між співучасниками зв'язок простий, оскільки всі вони вчиняють тотожні з позиції кримінального закону дії. Але більш складнішим він може бути при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 КК України). Попередня змова забезпечує більш висо-

кий ступінь взаємодії між співучасниками. Співучасники домовляються до початку вчинення злочину про спільність своїх дій, місце, час, спосіб і вчинення злочину. Змова може передбачати згоду кожного із співучасників на використання певних технічних засобів, знарядь, способів вчинення злочину, стосуватися розміру суспільно небезпечних наслідків.

Залежно від того, яким способом поєднуються зусилля співучасників при здійсненні спільної злочинної діяльності можна говорити про характер і ступінь суспільної небезпеки співучасті у цілому. Тому саме спосіб взаємодії найповніше відображає форму, як із суб'єктивної, так із об'єктивної її сторін.

Підсумовуючи вищевикладене можна дійти висновку, що форма співучасті – це спосіб взаємодії декількох суб'єктів злочину при спільному вчиненні умисного злочину, що визначається характером вчинюваних дій, характером суб'єктивних зв'язків між співучасниками та спільністю їх злочинних намірів.

1. *Ветров Н.И.* Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2002. 2. *Гегель Г.Ф.* Энциклопедия философских наук. – М., 1974. 3. *Жаровська Г.П.* Форми співучасті в кримінальному праві України: проблеми диференціації / Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Серія: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2001. 4. *Зиннуров Ф.Т.* Содержание и форма. – Сталинград, 1957. 5. *Ковалев М.И.* Соучастие в преступлении. Виды соучастников и формы участия в преступной деятельности. – Свердловск, 1962. 6. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. 7. Курс советского уголовного права (Часть Общая). Т.1. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. 8. *Маркс К.* Теория прибавочной стоимости. Ч.3. – М., 1961. 9. *Пинаев А.А.* Уголовное право Украины. Общая часть. – Харьков, 2005. 10. *Прохоров В.С.* Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву: Авторефер. дисс. ... на соискание учен. степени канд. юрид. наук. – Л., 1962. 11. Российское уголовное право. Общая часть. Учебник / Под общей редакцией заслуженного юриста Российской Федерации, доктора юрид. наук, профессора М.П. Журавлева. – М.: Центр юридической литературы "Щит" 2001. 12. *Савченко А.В.* Сучасне кримінальне право України : Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько, – К., 2005. 13. *Смирнова Н.Н.* Уголовное право. Учеб. – СПб., 1998. 14. *Тельнов П.Ф.* Ответственность за соучастие в преступлении. – М., 1974. 15. *Трайнин А.Н.* Учение о соучастии. – М., 1941. 16. Уголовное право БССР. Часть общая [учеб. пособие для юрид. фак. вузов] Под ред. д-ра юрид. наук, проф. И.И. Горелика и засл. юриста БССР, д-ра юрид. наук, проф. И.И. Тишкевича. – Минск, "Вышэйш школа", 1973. 17. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под ред. д-ра юр. наук, проф. Л.В. Иногамовой-Хегай, д-ра юрид. наук, проф. А.И. Рарога, д-ра юрид. наук, проф. А.И. Чучаева. – М.: Инфра – М: КОНТРАКТ, 2004. 18. Уголовное право. Учебное пособие / Под ред. проф. Л.Д. Гаухмана и проф. С.В. Максимова. – М.: ООО "Издательство "Элит", 2007. 19. *Фріс П.Л.* Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2004. 20. *Хакимов И.Х.* Правовые вопросы соучастия в хищении социалистического имущества. – Ташкент, 1975. 21. *Шаргородский М.Д.* Советское уголовное право. Часть общая. Учебное пособие для юрид.ин-тов и фак. – М., 1961. 22. *Шнейдер А.М.* Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. – М., 1958.

Надійшла до редколегії 28.03.07

Т. Котенко, ас.

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА У СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

В статті розглядаються особливості міського самоврядування за магдебурзьким правом в Польщі, Литві та Україні, пов'язані з питанням так званих локацій та локаційним процесом. Розглядаються три основні частини локаційного процесу в названих країнах.

The article deals with the special features of introducing municipal self-government connected with the questions of so-called locations and locating process under Magdeburg law in Poland, Lithuania and Ukraine. Three main parts of location process are under the consideration.

Питання про особливості поширення магдебурзького права у слов'янських народів в українській історико-правовій науці на сьогоднішній день залишається мало дослідженим, оскільки був обмежений доступ до німецьких, польських та литовських джерел.

В різні часи особливості розповсюдження магдебурзького права у слов'ян досліджували такі вчені як М. Владімірський-Буданов, А. Кистяківський, М. Грушевський, С. Іваницький-Василенко, В. Отомановський, П. Сас, Р. Делімарський, Т. Гошко, Н. Яковенко та інші.

Початок розповсюдження німецького міського права у слов'янських народів сягає XIII століття. Цей процес був напряму пов'язаний із проблемою німецької колонізації сусідніх слов'янських земель. Річ у тім, що формування великої земельної власності неминуче породило у її носіїв прагнення домогтися все більшої прибутковості своїх господарств. Одним із важливих засобів досягнення цього феодалі вбачали в освоєнні необроблюваних земель. За феодального способу виробництва цього можна було досягнути головним чином шляхом збільшення кількості експлуатованих селян. У зв'язку з помітним зростанням кількості населення в Німеччині протягом XIII століття, німецькі селяни масово виселялися на Схід у пошуках кращих умов для господарювання. Саме ці "вільні гості" ставали основою нових поселень. Як правило, колонізація відбувалася шляхом заснування сіл на необроблюваних землях, яке називалося локацією (від латинського *locatio* – розміщування, осаджування). Нові поселення засновувалися на новому "німецькому праві", яке приносили з собою переселенці. До середини XIV століття німецька колонізація в західній частині Польщі (Сілезії) була настільки потужною, що слов'янське населення регіону невдовзі залишилося в меншості, а всі міста й села краю в обов'язковому порядку були переведені на "німецьке право".

У Центральній Польщі, Мазовії та Малій Польщі магдебурзьке право спочатку було винятково колоніальним правом – тобто стосувалося тільки колоній німецьких поселенців, які осідали в польських містах і селах. Однак на цих територіях потім німецького населення був значно слабшим, ніж у Сілезії, а відтак невдовзі німецька правова система поступово почала розповсюджуватися на ненімецьке польське населення [2, с. 3].

Можна з упевненістю констатувати, що до кінця XIV століття "німецьке право" стало домінуючим у всіх поселеннях Польщі, замінивши собою стару слов'янську правову систему.

За правління Казимира Великого (1333–1370 рр.) магдебурзьке право отримало офіційне визнання в польському королівстві [5, с. 21]. У Вісліцькому (Малопольському) статуті, укладеному в 1350-х рр. Казимиром Великим з метою кодифікації польського права та уніфікації правової системи королівства, зафіксував необхідність вживати всіма поселеннями королівства "німецького права" [5, с. 21]. Також велику увагу короля привертало питання судочинства на "німецькому праві". Річ в тім, що тривалий час у Польщі не існувало судової інстанції, до якої можна було звертатися з апеляціями на рішення міських війтівсько-лавочних (або лавочних, де війтів не було) і сільських солтисько-лавочних судів та й не завжди ці суди могли виносити рішення з певних питань. Тому зацікавлені особи зверталися з оскарженнями, а згадані суди – за роз'ясненнями і порадами до лавочних судів Магдебурга, Сроди Шльонської, Галле та деяких інших міст. Відповіді на зазначені звернення мали силу вироків. Подібна практика була надзвичайно витратною для польських міст і сіл, а головне, підважувала авторитет польського королівства. Виходячи з інтересів своєї держави Казимир Великий у 1356 році створив вищий суд німецького права, до якого дозволив звертатися з апеляціями та за роз'ясненнями. Суд почав діяти в Краківському замку і складався із двох інстанцій. До нижньої інстанції входили війти і сім лавників, обраних з-посеред війтів і солтисів, причому посада війта була ротатійною – кожен лавник по чергову ставав війтом. У цьому суді судили війтів і солтисів, виробляли судові норми і приймали апеляції на вироків зі справ меншого значення. Вища інстанція була фактично окремим судом, складалася з війта і 12 райців шести міст – Кра-

кова, Казімежа, Нового Сонча, Бохні, Велічки, Олькуша. Це був орган винятково апеляційного суду [6, с. 83].

Таким чином, можна стверджувати, що саме на 1350-ті рр. припадає інституційне оформлення міського магдебурзького права в Польщі звідки воно починає успішно розповсюджуватися на території сучасної України. "Німецьке право", яке з'являється в Україні наприкінці XIII століття винятково як ексклюзивна форма життя німецьких громад-колоній у княжих столицях – Володимирі та Львові, від середини XIV століття починає поширюватися на всі міста Галицької Русі, Поділля та Холмщини. За руських часів точно відома тільки єдина спроба розповсюдити магдебурзьке право на всіх мешканців міста – у 1339 році останній галицький князь Юрій II Болеслав, дарував прикордонному місту Сяноку привілей на магдебурзьке право [5, с. 21]. Культурним посередником завдяки якому такий тип міської організації проник на Русь із Сілезії, стали міста Малопольщі, передовсім Краків. Найповніший міський устрій за магдебурзьким правом отримала столиця галицької Русі Львів у 1356 році за привілеєм Казимира Великого. Хоча частина істориків вважає, що король Казимир Великий лише підтвердив місту привілей наданий ще галицько-волинським князем Львом Даниловичем і лише політичні інтереси Польщі вимагали подання цього акту як великої милості короля до Львова, при чому з цивілізаційним забарвленням [3, с. 109]. Як би там не було, але згодом саме за львівським взірцем, магдебургія стала проникати вглиб України [12, с. 104]. Запровадження міського права стало справжньою урбанізаційною революцією, оскільки вилучало міську громаду з-під юрисдикції королівської адміністрації, яку почали заміщати представники виборного самоврядування. У згаданому львівському привілеї 1356 року це звучало наступним чином: "Нарешті, звільняємо згадане місто та його мешканців від усіх юрисдикцій каштелянів, воєвод, суддів, підсудків, водних і від влади будь-кого, яким би іменем не називався, так, щоб перед ним або будь-ким з них у великих і малих справах міщани не відповідали, а тільки перед своїм війтом, а війт – перед ними, або нашим старостою, якому ми це доручимо, тільки при умові, що війт відповідатиме згідно зі своїм німецьким правом" [12, с. 127–128].

Проблема запровадження міського самоврядування за магдебурзьким правом на території Польщі, Литви й України пов'язана з питанням так званих локацій та локаційного процесу, про який слід розглянути детальніше. Ми вже вказували, що первісно локаціями називалося заснування нового поселення здебільшого німцями-колоністами, однак уже з кінця XIII століття даний термін розповсюдився і на звичайне переведення вже існуючого поселення на "німецьке право". Локаційний процес складався з трьох основних частин: правової локації, просторової локації, утвердження міського самоврядування. Правова та просторова локації не збігалися в часі, оскільки перша була одномоментним актом, який датується з точністю до дня, а друга – тривалим і значно складнішим процесом на який впливали різноманітні матеріальні та суспільні чинники. Однак, власне правову локацію можна здебільшого чітко визначити з допомогою документальних свідчень [3, с. 104].

Основою правового статусу міст Речі Посполитої був, як правило, так званий локаційний привілей. Якщо місто засновувалося (чи лише набувало нового статусу) на королівських землях, то міщанам необхідний був лише один привілей монарха, що вручався війту, який і займався практичними питаннями локування міста. Якщо ж заснування міста чи його переведенням на магдебурзьке право займалася приватна особа на власних

землях (шляхта або духовенство), то для остаточного узаконення магдебурзького права міщанам потрібно було два привілеї – один від короля для власника земель на яких знаходилося поселення із дозволом надати місту магдебурзьке право, а другий – від самого власника міста для міського вйта [3, с. 105]. Так як більшість земель Речі Посполитої лежали поза межами так званих "королівщин", то більшість міст видавалися два локаційні привілеї. Часто траплялося так, що навіть на королівських землях поряд із локаційними привілеями від монарха, свої локаційні привілеї також видавали королівські старости [9, с. 202].

Перші правові локації в польському королівстві відносяться до XIII століття (документ про локацію Лювенберга від 1217 року), саме тоді, коли подібні документи фіксуються і в інших європейських містах. Збільшення кількості локаційних привілеїв спостерігається в наступному XIV столітті, саме в цей час з'являються перші локаційні документи, які стосуються українських міст. Однак поступово локаційний процес у корінній Польщі поступово завмирає, натомість в українських землях протягом XV–XVI століть інтенсивність локацій доволі значна [3, с. 107]. Це пояснюється тим, що з XV століття надання "німецького права" містам стає популярним на землях Великого князівства Литовського, а також тим, що в зазначений період на території Південної Київщини, Поділля та Лівобережжя спостерігається активний процес створення нових міст-фортець для захисту рубежів Речі Посполитої. Саме цим містам найчастіше надавалися локаційні привілеї на магдебурзьке право. Якраз у XV–XVI століттях локування міст на "німецькому праві" було найбільш інтенсивним на території України. І в цьому виявлявся певний феномен універсальності магдебурзького міського права. Характеризуючи цю універсальність сучасний німецький вчений доктор Вільгельм Польте наголошує: "Через діяльність шеф-фенів і надання права іншим містам виникла велика магдебурзька правова сім'я міст від Сілезії, Польщі, Північно-Східної Богемії до Києва і Новгорода (...) Надання магдебурзького міського права іншим містам і здійснення судочинства мало цілеспрямований вплив на розвиток міста і міське право. У зв'язку з цим курія шеф-фенів була узаконена Статутом Магдебурга. Ще у 1597 році, тобто більш ніж через 400 років після свого виникнення, магдебурзьке право було надано місту Вітебську, який розташований за 145 км від Москви, але за 1400 км від Магдебурга. Такі тривалі прагнення надати Східній Європі магдебурзьке право пов'язані з надзвичайно успішною діяльністю Ганзи в XV столітті. У той час, коли напади місцевих князів у Німеччині призвели до підкорення ганзейських міст Східної Саксонії князівській владі, ганзейські міста вздовж узбережжя могли й надалі розвивати свою торгівлю. У кінці XV століття лише одне. Найбільш велике і значне місто регіону залишилося членом Ганзи і Саксонського союзу міст – це Магдебург. Ця обставина збільшила не тільки економічну могутність міста, але й зміцнила його політичні позиції" [10, с. 27].

Локаційні привілеї, здебільшого, були документами із доволі сталою формою та змістом. Однак для кожного регіону вони мали свої певні характерні риси. Не стали винятком і українські міста. Як правило, в локаційних документах наданих українським поселенням містилося надзвичайно мало реальної інформації про міську владу, бо в них окреслювалися лише загальні принципи функціонування німецького міського права, а не конкретні інституції влади в тому чи іншому поселенні. В результаті такого підходу, організація самоврядування за магдебурзьким правом в Україні відчу-

вала особливо сильний вплив місцевих звичаїв і традицій, особливо у судовій сфері.

При наданні місту локації на магдебурзьке право в документі вказувалося яке саме велике місто буде зразком цього права для новолокованого поселення, якою кількістю земельних угідь можуть користуватися міщани, які обов'язки та права вйта, городян, власника міста, але ніде не йшлося про те з яких, власне, книг міщани мають черпати свої знання про надане їм магдебурзьке право [3, с. 108]. Свого часу О. Кістяківський вдало відзначив: "Надання містам магдебурзького права означало насамперед і найбільше всього дарування їм самоуправління за магдебурзьким зразком у більшому чи меншому обсязі. І характерно, що у всіх локаційних грамотах ми зустрічаємо постанови про дарування магдебурзького права, але в жодній із них не визначається, що таке магдебурзьке право, в яких законних книгах воно викладене, яку редакцію його законодавець і правитель вважають обов'язковою" [8, с. 991].

Іншою характерною особливістю надання локаційних привілеїв у Речі Посполитій була практика підтвердження локацій кожним наступним монархом або магнатом – власником міста. Якщо місто втрачало свій локаційний привілей, то одразу ж намагалось здобути новий. Остаточно така практика утвердилася щойно в XVI ст., коли королем була створена спеціальна комісія, що розглядала випадки втрати містом локаційного привілею, і лише після висновків цієї комісії король надавав місту новий локаційний привілей [3, с. 111]. Цікаво, що київські міщани у 1514 році подали петицію про відновлення локаційного привілею не втративши, а лише пошкодивши раніше виданий документ. Король Сигізмунд I остаточно звільнив мешканців Києва православного, католицького та вірмено-григоріанського віросповідання від польського, литовського і руського права, яке суперечило праву німецькому [1, с. 126–128]. Про важливість локаційних документів свідчить той факт, що коли в 1516 році локаційні пожалування Києва були знову ушкоджені під час нападу татар, київські міщани знову звернулися до короля про надання нових привілеїв, які Київ знову отримав в 1544 році після чергової експертизи [11, Арк.3–6].

Незважаючи на всі вище названі особливості надання магдебурзького права містам України, протягом XIV–XVI століть у вітчизняних містах сформувалися основні засади самоврядування міст в Україні за магдебурзьким правом. Місто звільнялося від суду і влади воєвод, панів і старост, суддів і підсудків, намісників та інших державних урядників. Мешканці міст звільнялися від необхідності нести військову повинність, з'являтися на посполите рушення. Вони зобов'язувалися лише постачати обоз до війська. Міста отримували право володіти земельною власністю, тоді як раніше цим правом користувалася лише шляхта [5, с. 23].

Здебільшого, міське самоврядування здійснювалося двома виборними органами – "радою" та "лавою", що носили спільну назву "магістрат". Рада, яка складалася з райців (від німецького Rahtman), очоленіх бурмістрами (німецьке Bürgermeister), виконувала адміністративні функції. До обов'язків ради та бурмістрів входили щотижневі збори на засідання в ратуші для вирішення найважливіших питань життя громади: вислуховувати суперечки між мешканцями, слідкувати за цінами, за мірами та вагами на ринках, захищати вдів і сиріт, викорінювати азартні ігри, слідкувати за міським бюджетом. Члени міської ради обиралися здебільшого серед найзаможніших городян, внаслідок чого рада з часом перетворювалася на замкнуту касту міського патриціату (наприклад, у Львові олігархічний характер магістрату окреслився вже наприкінці XV століття) [12, с. 128–129].

Також було остаточно знищено вибори бурмистрів і рада встановлювала на ці посади своїх членів по черзі. Міська громада втратила навіть право представляти кандидатів на посаду бурмистрів [5, с. 24].

Лава була судовим органом, який очолювався війтом (від німецького *Vogt*). У ролі присяжних цього суду виступали виборні городяни – лавники. Війт особисто не вносив рішення, а лише з'ясовував думку присяжних і вирок базував на рішенні лавників [12, с. 128–129]. Кількість лавників у різних містах не була однаковою вона коливалася від 3-х до 12-ти осіб. З часом традиція обирати лавників громадою почала занепадати і лава поповнювалася за рахунок вибулих лавників шляхом дообрання нових членів [5, с. 23].

Обсяг незалежності міста визначався типом війтівства. Адже саме війтові король або магнат надавав локаційний привілей. За влучним висловом сучасного дослідника А. Заяця, в очах тогочасного суспільства місто отримавши подібний привілей ставало ніби "закононародженням" [7, с. 47]. Стосовно короля або власника міста уряд війта носив характер бенефіцію – довічного або навіть спадкового, причому доволі вигідного матеріально: адже війтові належала третина належала третина судових оплат і частина міського податку, сплачуваного на користь короля чи іншого власника населеного пункту. Великі королівські міста з потужними фінансовими можливостями зазвичай викупували війтівський уряд після чого пост війта ставав виборним, як і решта посад міського самоврядування [12, с. 128]. Таким чином місто перетворювалося на цілком автономну "державу в державі" – з власними управлінням, податками і навіть громадянством. Адже користувалися міським правом тільки особи, належні до міської громади, а стати її членом можна було або спадково, або шляхом купівлі нерухомості в місті, через одруження або за особливі заслуги перед містом. Новоприйняті громадяни складали спеціальну присягу, сплачували вступний податок і вписувалися до відповідних міських книг. Однак попри це все, в місті мешкала значна кількість "негромадян", які здебільшого мешкали на околицях міст, підлягали міському праву, але не користувалися правами "повноправних громадян" міст [12, с. 129].

Серед українських міст які користувалися магдебурзьким правом чітко вирізняються дві групи – такі міста, що користувалися міським правом повною мірою і ті, що мали неповне магдебурзьке право. Повним магдебурзьким правом користувалися, наприклад, Львів, Кам'янець-Подільський, Київ. Менші міста, здебільшого користувалися неповним магдебурзьким правом із окремим війтівством і невеликим магістратом (у складі 3-4 осіб).

Колосальною проблемою для українських міст Речі Посполитої була проблема національної та релігійної нерівноправності мешканців міста. Дуже часто у великих містах права на магдебурію надавалися лише членам громади римо-католицького віросповідання – полякам та німцям. Натомість українці (русини), євреї та вірмени, які становили більшість у містах залишалися часто поза межами дій магдебурзького права. За таких умов життя міст часто ставало паралізованим і королі та власники міст змушені були видавати додаткові локації на магдебурію для українців і вірмен, у містах створювалися різні юрисдикції – польська, українська (руська), вірменська. Інколи в містах створювали змішані ради і війтівські уряди з католиків та православних. Остання форма застосовувалася, здебільшого, на території Великого князівства Литовського, де католицький елемент був значно слабшим, ніж в польському королівстві [4, с. 238–239].

З приєднанням Лівобережжя та Києва до Московського царства в середині XVII століття українські міста зберегли свій самоврядний статус і в 1665 році отримали від царя поновні грамоти на магдебурзький привілей. У цих документах не вказувалося які саме законодавчі акти слід використовувати містам у своєму самоврядуванні, тому традиційна структура самоврядування українських міст і старі польські збірники міського права за редакцією Б. Гроїцького та П. Щербича використовувалися на території підросійської України до кінця XVIII – початку XIX століття [5, с. 128–129].

Підводячи підсумки написаного вище зазначимо, що шляхи проникнення норм магдебурзького права на територію сучасної України були доволі складними і суперечливими. Є підстави припускати, що перші паростки німецького міського права з'являються в Україні з кінця XIII століття разом зі німецькими колоністами-поселенцями у Львові та Володимирі. Однак масштабне проникнення магдебурзького права в українські міста припадає на XIV – XVI століття. На жаль, практика надання частих повторних локаційних привілеїв на магдебурзьке право українським містам з боку королівської або магнатської влади, робить доволі проблематичним визначення точної дати надання магдебурії тому чи іншому населеному пункту.

Слід відзначити, що в Україні, як і на території Польщі та Литви, практично не набули розповсюдження автентичні правові збірники створені в Німеччині ("Саксонське Дзеркало", "Вайхбільд", "Вульгата" тощо) й міське самоуправління здійснювалося на основі польських перекладів та "переспівів" оригінального магдебурзького права. Найпопулярнішими збірниками муніципального права, що застосувалися в українських містах протягом століть залишалися праці польських правників Б. Гроїцького та П. Щербича. Поряд з тим, слід наголосити, що в українських містах дуже часто (особливо в судовій практиці) поряд із використанням норм магдебурзького права застосували норми звичаєвого руського права при винесенні вироків.

Історичний досвід міського самоврядування слід врахувати в сучасній науці та в процесі вирішення сучасних проблем розбудови системи самоврядування незалежної України.

Подальші дослідження магдебурзького права в Україні полягають у вивченні інших аспектів та особливостей магдебурзького права в місті Києві та спеціального дисертаційного дослідження.

1. Архив ЮЗР. – Ч. V. Акты о городах (1432–1798). – Т. 2. – К., 1896. – С. 126–128.
2. *Владимирский-Буданов М.* Німецьке право в Польщі й Литві. – Львів, 1903. – С. 3.
3. *Гошко Т.* Нариси історії магдебурзького права в Україні XIV – початку XVII ст. – Львів: Афіша, 2002.
4. *Грушевський М.* Історія України-Руси. Т. V. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 238–239.
5. *Делімарський Р.* Магдебурзьке право у Києві. – К., 1996. – С. 21.
6. *Зашкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі. – Львів, 2002. – С. 83.
7. *Заяць А.* Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – Львів, 2003. – С. 47.
8. *Кистяківський А.* Очерк исторических сведений о своде законов, действующих в Малороссии, под заглавием: Права по которым судится малороссийский народ. – С. 991.
9. *Kutzaba S.* Historia źródeł dawnego prawa polskiego. – Т. II. – S. 202.
10. *Польте В.* Основні риси магдебурзького права. – С. 27.
11. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 62. Київський городовий магістрат. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 3-6.
12. *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. третє. – К.: Критика, 2006. – С. 127; *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. третє. – К.: Критика, 2006. – С. 127–128; *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. третє. – К.: Критика, 2006. – С. 128–129; *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. третє. – К.: Критика, 2006. – С. 128.